s. Marija Stela (Ružica) FILIPOVIĆ

Milosrdne sestre sv. Križa i franjevci trećoredci na Krku

s. Marija Stela (Ružica) Filipović
prof. hrvatskoga jezika i književnosti, dipl. knjižničar
Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku
Trg Vatroslava Lisinskoga 1
HR – 31 000 Osijek
marijastela@gmail.com

UDK / *UDC*
2-722:271-055.1(497.5 Krk)(093)
27-789.32(497.5 Krk)(091)
Primljeno / *Received*: 15. II. 2019.
Prihvaćeno / *Accepted*: 1. II. 2024.
Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*
DOI: https://doi.org/10.58173/kz.79.5

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0.
This work is licensed under a Creative Commons CC-BY-NC-SA 4.0. International License.

Milosrdne sestre sv. Križa s franjevcima trećoredcima povezuju mnoge dodirne točke. Možda je najjača ona točka u kojoj se spaja Pravilo Trećega samostanskog reda sv. Franje, koje je za obje zajednice temelj nasljedovanja Isusa Krista. Dodirna točka koja ih veže na otoku Krku dvije su zajednice. Jedna na Glavotoku, druga u Portu. U obje zajednice sestre dolaze na poziv uprave franjevaca trećoredaca. U zajednici u Portu Milosrdne sestre sv. Križa još i danas djeluju, iako je u jednom trenutku njihov ostanak, zbog komunističkih vlasti, visio o niti. Božja je Providnost i u ovoj situaciji okrenula tijek povijesti tako da su sestre ostale i još danas djeluju u Portu. Boravak sestara u Glavotoku trajao je kratko, dvije godine. Sestre su, njih tri, na poziv uprave samostana trećoredaca stigle 14. veljače 1951. godine za sakristansku službu i za vođenje gospodarstva. U Kronici stoji zapisano: „Samostan Glavotok leži sasvim na moru. Prije pet sto godina bio je to dvorac Frankopana. Nekadanja njihova kapelica sada je sakristija, a novosagrađena crkva ima tri mramorna oltara. Kraj crkve je groblje na koje se nadovezuje lijep maslinik, voćnjak, a podalje je vinograd. Sestre imaju stan u posebnoj kući na samom moru, kao u Veneciji.“ O ljepoti, ali i o zahtjevnosti života u Portu i glavotočkoj „Veneciji”, govori ovaj rad.

Ključne riječi: *Milosrdne sestre sv. Križa, franjevci trećoredci, Glavotok, Porat, sestra Marija Amadeja Pavlović.*

Milosrdne sestre sv. Križa i franjevci trećoredci

Milosrdne sestre sv. Križa s franjevcima trećoredcima povezuju mnoge dodirne točke. Možda je najjača ona točka u kojoj se spaja Pravilo Trećega samostanskog reda sv. Franje, koje je za obje zajednice temelj nasljedovanja Isusa Krista. Dodirna točka koja ih veže na otoku Krku dvije su zajednice. Jedna na Glavotoku, druga u Portu. U obje zajednice sestre dolaze na poziv uprave franjevaca trećoredaca.

Družba Milosrdnih sestara sv. Križa, osnutak i dolazak u Đakovo

Družba Milosrdnih sestara sv. Križa osnovana je 1865. godine u Ingenbohlu, u Švicarskoj, gdje se i danas nalazi njezino sjedište, tj. Kuća matica. Družbu je osnovao franjevac, kapucin, o. Teodozije Florentini, a suutemeljiteljica je bila, ujedno i prva poglavarica Družbe, sada blažena, sestra Marija Terezija Scherer. Razlog nastanka Družbe bile su velike socijalne nepravde, iskorištavanje radne snage žena i djece. Osobito su tada bili zanemareni bolesnici i siromasi, a vapijuća je potreba bila odgoj i obrazovanje djece i mladih, napose onih koji nisu mogli plaćati školovanje. Nakon teških početaka, Družba se širi te tako, na poziv đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera, da budu „majke i odgojiteljice" hrvatskomu narodu, dolazi prvih deset sestara 7. lipnja 1868. godine u Đakovo. Godine 2018. svečano je proslavljen jubilej 150 godina od dolaska Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovo.

Prema geslu oca Teodozija: *Potreba vremena volja je Božja*, tijekom 150 godina postojanja Hrvatske provincije, sestre zahvaćaju široko polje djelovanja: odgojno-prosvjetni rad, ubožnice, domove staraca, zdravstvene i socijalne ustanove, lječilišta, a nakon Drugoga svjetskog rata, zbog oduzimanja škola i otkaza po bolnicama, sestre počinju raditi u župama.[1] Svoje djelovanje šire i u susjedne države te djeluju u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Rumunjskoj, Bugarskoj, Srbiji, Makedoniji i na Kosovu. Misijska svijest Crkve vodi ih u daleku Indiju, a još i danas jedna sestra djeluje u misijama u Brazilu.

[1] RADIČEVIĆ 2018.

Život i djelo sestre Marije Amadeje Pavlović

Vezano uz temu ovoga izlaganja, izdvojit ćemo na početku jednu sestru Hrvatske provincije, a to je sestra Marija Amadeja Pavlović (1895. – 1971.)[2], koja je bila na čelu Provincije, tj. provincijalna poglavarica od 1943. do 1955. godine. Preuzela je vodstvo Provincije u jeku Drugoga svjetskog rata i nastavila u ne manje zahtjevnom vremenu komunističkoga režima.

Sestra Marija Amadeja, krsnim imenom Karolina, „svjetlo svijeta ugledala je na obalama plavoga Dunava, u Petrovaradinu 28. siječnja 1895. godine".[3] Nakon osnovne škole završila je trgovački tečaj u Novom Sadu i nakon toga dobila radno mjesto činovnice kod Kotarske oblasti u Zemunu. Osjetivši Božji poziv, ostavlja sve i stupa u samostan Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu 4. studenoga 1922. godine. Završivši Višu pedagošku školu u Zagrebu, preuzela je rad u samostanskoj Građanskoj školi u Đakovu, gdje je predavala hrvatski jezik, zemljopis i povijest.

Na Svijećnicu 1943. godine preuzela je vodstvo Hrvatske provincije. „Tih ratnih godina proživljavala je naša Provincija najteže dane svoje povijesti."[4] Veze s Kućom maticom u Ingenbohlu, u Švicarskoj, bile su prekinute, a trebalo je donositi važne odluke. Još je teže bilo nakon 1945. godine. Mudra i pronicava sestra Marija Amadeja uspjela je unaprijed otkriti zamke komunističkoga režima koji se služio zaista grubim sredstvima u svojim nastojanjima. Prvo su na udaru bile škole, koje su redom oduzimane, bez materijalne i bilo kakve druge naknade. Zatim je nastupilo oduzimanje imanja i bolnice u Vukovaru, a onda i otpuštanje sestara u državnim bolnicama. Uvjet da se u bolnicama ostane u radnom odnosu bio je da sestre nastave raditi u civilnom, a ne više u redovničkom odijelu.

U Kronici stoje zapisane riječi sestre Marije Amadeje, u pismu koje je uputila zagrebačkomu nadbiskupu, kardinalu Alojziju Stepincu: „Mi ostajemo na stanovištu da sačuvamo svoje zajednice i svoje redovničko

[2] ARMANDA 2012, 9-58.
[3] ŠMIT 2009, 18.
[4] ŠMIT 2009, 19.

odijelo do skrajnjih granica mogućnosti."[5] Uvjerena je bila da je u vrijeme bezboštva, kada nije bilo katoličkoga tiska, pojava redovnice „bila jedina knjiga koju je svatko mogao čitati".[6] U tome su se ujedinile ove dvije duše, jer se i „blaženi Stepinac osobito zauzimao za redovničko odijelo", kako je to potvrdio i đakovački teolog Ivica Raguž u svojoj knjizi *Stepinac. Razgovori s prijateljem*.[7]

Nakon brojnih otkaza u bolnicama, sestra Marija Amadeja donosi odluku da sestre preuzmu rad po župama, a to znači crkveno pjevanje, spremanje crkve, a ponegdje i obilazak bolesnika po župama. U to su doba mnogi ljudi, vjernici, dolazili u đakovački samostan moliti časnu majku da pošalje k njima sestre, pa i one koje ne mogu više raditi, neka samo dođu da njihova „djeca vide kako se sklapaju ruke na molitvu".[8]

Potvrdu za ispravno donošenje odluke o slanju sestara na rad po župama daje joj sam kardinal Stepinac: „Što se tiče Vaše namisli da se sestre spreme za rad po župama, mogu ju samo od srca pozdraviti, jer ja na to mislim od početka dolaska komunista na vlast. Bit će čak potrebno i dulje vrijeme i ovih nevolja jer neće biti dovoljno svećenika, a mogu neizmjerno mnogo pomoći. Orguljanje, katehiziranje, pjevanje, krašenje crkve i toliko drugih stvari nisu nikakove malenkosti. (…) Komunisti osjećaju jako dobro, da već samo redovničko odijelo jedne časne sestre znači veliku propovijed puku."[9]

S odlukom o preuzimanju rada po župama vezan je i poziv uprave franjevaca trećoredaca da sestre preuzmu rad u samostanu u Glavotoku, odnosno u Portu. O tome više u sljedećem poglavlju.

Milosrdne sestre sv. Križa na otoku Krku

Na otoku Krku postojale su četiri zajednice Milosrdnih sestara sv. Križa Hrvatske provincije: Krk, Sveti Vid, Porat i Glavotok.

Krk, Biskupski dvor. Na molbu krčkoga biskupa Karmela Zazinovića, sestre su preuzele rad u Biskupskom dvoru u Krku od 1. studenoga 1966. godine. Na neki su način zamijenile Školske sestre franjevke Mariborske

[5] Arhiv Milosrdnih sestara sv. Križa (AMSSK), Đakovo: *Kronika* I., 170.
[6] ŠMIT (1998), 18.
[7] RAGUŽ 2018, 71-72.
[8] RAGUŽ 2018, 71-72.
[9] RAGUŽ 2018, 19.

provincije. One su bile Slovenke, a doveo ih je biskup dr. Josip Srebrnić. Poslije njegove smrti sestre su izrazile želju da napuste ovo mjesto. „Tako su 1. studenoga, na blagdan Svih svetih, došle naše sestre, a sestre Slovenke su se povukle. Sve se to odigralo tiho, u ljubavi s jedne i druge strane. S. Tugomira Sršić preuzela je službu nadstojnice, a time i brigu za cijelu kuću, posebno za spremanje, šivanje i krpanje; s. Ferdinanda Kelava brigu za kuhinju i domaćinstvo, a s. Jakobina Miličić brigu za bašču.“[10] Kasnije sestre preuzimaju i sviranje u katedrali, kao i sakristansku službu. „Vjerno i ustrajno, dok je bilo moguće, služile su sestre u ovoj Biskupiji. (…) Bolesnim i starijim svećenicima služile su sestre u Svećeničkom domu u Krku, od 2004. do 2015. godine.“[11] Godine 2015. dokida se zajednica sestara u Krku.

Sveti Vid. Od 26. veljače 1962. godine postojala je zajednica u Svetom Vidu. „Tu su također imale vlastitu kuću koju je dijelom baštinila od svojih roditelja s. Sniježna Radić, a dijelom je kuća otkupljena od njezine rodbine koja je odselila u Ameriku. I ovdje su sestre radile ručni rad i dugo vremena čuvale djecu dok su roditelji bili na poslu. Zbog bolesti sestara, zajednica se smanjivala, pa je 2002. godine kuća prodana i zajednica ukinuta.“[12] O zajednicama u Glavotoku i Portu u sljedećim poglavljima.

Milosrdne sestre sv. Križa u Glavotoku

Boravak sestara u Glavotoku trajao je kratko, dvije godine. Sestre su, njih tri, na poziv uprave samostana trećoredaca stigle u Glavotok 1951. godine.

U Kronici stoji zapisano: „Samostan Glavotok leži sasvim na moru. Prije pet sto godina bio je to dvorac Frankopana. Nekadanja njihova kapelica sada je sakristija, a novosagrađena crkva ima tri mramorna oltara. Kraj crkve je groblje na koje se nadovezuje lijep maslinik, voćnjak, a podalje je vinograd. Sestre imaju stan u posebnoj kući na samom moru, kao u Veneciji.“[13]

[10] AMSSK: *Kronika filijala* II., 327.
[11] RADIČEVIĆ 2018, 138.
[12] RADIČEVIĆ 2018, 159.
[13] AMSSK: *Kronika* II., 20-21.

O razlogu dolaska sestara u Glavotok, Kronika bilježi: „Uprava Samostana trećoredaca u Glavotoku zamolila je tri naše sestre za gospodarstvo i spremanje crkve, pošto im se brat lajik teško razbolio. Poslali smo sestre. Uprava Samostana bila je zadovoljna s radom sestara, a sestre su mogle držati dnevni red i održati redovničku disciplinu, pa je Biskupski ordinarijat u Krku 14. II. odobrio rad sestara. Sestra Janja Franolić preuzela je dužnost poglavarice i sakristanke, s. Cvjetana Črnila kućni posao, a s. Valburga Hengl rad u kuhinji."[14]

Dodajmo ovomu i nekoliko crtica o svakoj od ovih sestara koje su prve došle u Glavotok.

Sestra Janja Franolić bila je kućna poglavarica ove male zajednice, a preuzela je i sakristansku službu u samostanskoj crkvi svete Marije. Sestra Janja rođena je 3. ožujka 1908. godine u Puntu na otoku Krku, kao osmo dijete svojih roditelja. Bila je bolničarka, a nakon umirovljenja mjesto njezina djelovanja bio je župni pastoral, gdje se uvijek i rado uključila i u privatnu njegu bolesnika. Pred kraj života oslijepila je na jedno oko, što je bila posljedica zloćudne bolesti. Umrla je u Zagrebu, na Vrhovcu, 5. srpnja 1985. godine.[15]

Sestra Cvjetana Črnila bila je određena za kućne poslove i za rad u vrtu. Rođena je 1906. godine. Bila je bolničarka. U njezinu životopisu stoji da je upravo u Glavotoku slomila nogu te da je od posljedica prijeloma trpjela cijeli preostali život. Ali, povrh svega, za sestru Cvjetanu zapisano je da je njezino vladanje bilo odsjev duboke vjere i prave kršćanske ljubavi prema bližnjemu. Rado je satima klečala pred euharistijskim Spasiteljem i svaki je dan molila Križni put. Jednom ju je, kada su joj tjelesne sile bile slabije, kućna poglavarica u razgovoru pitala umara li ju svakodnevna molitva Križnoga puta, jer je hodala u molitvi od postaje do postaje, kako to obično sestre čine kada mole same Križni put. Odgovorila je: „Pustite me, i tako ne mogu ništa drugo raditi." Nadamo se da je takav molitveni trag ostavila i u Glavotoku. Preminula je u Đakovu 24. veljače 1970. godine.

[14] AMSSK: *Kronika* II., 21.
[15] KOJAKOVIĆ 2006, 155-156.

Sestra Valburga Hengl rođena je 15. kolovoza 1904. godine u Filipovu, koje je do Drugoga svjetskog rata bilo njemačko naselje, odakle su Nijemci bili deportirani, a katolička crkva do temelja porušena. To je selo, smješteno u općini Odžaci, na sjeverozapadnom dijelu Vojvodine, dalo mnogo redovničkih i svećeničkih zvanja. Redovnički je život sestra Valburga proživjela kao vrsna i cijenjena kuharica, u početku u velikim bolničkim kuhinjama, a kada su se njezine snage iscrpile, prešla je na župe, i dalje kao kuharica. Tako je dospjela i u Glavotok. Bila je šutljiva i radina. Pred kraj života bio joj je oduzet govor, ali joj je lice ostalo prijazno i milo. Preminula je u Đakovu 4. veljače 1982. godine.[16]

Nakon ovih prvih sestara, dolazile su druge, sve do 1. rujna 1953. godine, kada je zajednica prestala djelovati. Dvije su sestre, to su bile sestra Lucija Jekić i sestra Franjica Badurina, tada prešle u Porat, a sestra Atalija Forjan vratila se u provincijalnu kuću u Đakovo.[17]

Milosrdne sestre sv. Križa u Portu

Osnivanje i djelovanje zajednice u Portu

Provincijal franjevaca trećoredaca, fra Pavao Badurina, koji je bio rođeni brat naše sestre Albertine Badurina, zajedno s Upravom iz Zagreba, zamolio je da sestre preuzmu sakristansku službu i vodstvo ekonomije u samostanu u Portu na otoku Krku.[18]

Prve su sestre došle 8. siječnja 1949. godine. Bile su to sestra Josipa Črnila, poglavarica zajednice, sestra Andronika Fišer i sestra Vilka Badurina, za rad na ekonomiji, sestra Dobromira Zorić, za privatnu njegu, sestra Tugomira Seršić i sestra Velimira Šabalja, za ručni rad.[19]

Sestre su od Rijeke do Malinske putovale parobrodom, a od Malinske do Porta barkom. Dočekao ih je fra Šime Vladović, gvardijan samostana u Portu. Do kasno u noć sestre su unosile u kuću svoje stvari. Nakon dovršena posla, oci franjevci poslali su sestrama malo vrućega čaja i kruha da se okrijepe. Potom su si sestre priredile provizorne ležajeve i pošle na počinak. U Kronici o tome stoji još zapisano: „More, dotad tiho

[16] KOJAKOVIĆ 2006, 59-60.
[17] AMSSK: *Kronika filijala* II., 151.
[18] AMSSK: *Kronika filijala* II., 81.
[19] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije“ u Portu.

i mirno, počelo im je pjevati svoju uspavanku u navješćivanju bure koja je uslijedila. Netko je i to bučanje mora sveo na pozdrav i dobrodošlicu sestrama…, spomenuvši da i ono 'plješće rukama' od veselja što su sestre došle, a nipošto da se ljuti."[20]

Kuća u Portu bila je prva kuća u Hrvatskoj provinciji posvećena utemeljiteljici, blaženoj majci Mariji Tereziji Scherer. Kuća je do 1966. godine bila vlasništvo otaca franjevaca trećoredaca. Prvotno je u njoj bila smještena državna pučka škola, no ista je zbog premalog broja djece zatvorena u listopadu 1948. godine. Kuća leži na zapadnom rtu otoka, tik do mora, te je u zimsko doba izložena buri i vjetrovima, no ljeti su joj terase obilno obasjane suncem.

Otvaranje kuće u Portu imalo je za svrhu da se sestrama omogući ne samo liječenje na moru, već da im se osigura i potreban krov nad glavom jer su, kako je ovdje prije navedeno, mnoge sestre po državnim ustanovama ostajale bez posla, a provincijalna kuća u Đakovu postajala je zbog toga premalena. U pismu, koje je sestra Marija Amadeja Pavlović pisala vrhovnoj upravi u Ingenbohl, stoji da je u jednom danu iz zagrebačkih bolnica ostalo oko sto sestara bez posla. „Nalazimo se pred otpuštanjem iz bolnica. (…) Neizvjesno je hoće li sve biti odjedanput ili u grupama otpuštene. (…) Tako će ubrzo cca 450 njegovateljica biti nezaposlene."[21]

Treći dan nakon dolaska u Porat, pošla je kućna poglavarica u Mjesni odbor Dubašnica prijaviti sestre. S obzirom na pitanje o prehrani sestara, Mjesni se odbor pokazao spremnim dati sestrama opskrbne karte, ako podnesu potrebne odjave. Za prvo vrijeme dobile su od kućne poglavarice sa Sušaka nešto živežnih namirnica, a odmah su pokazali svoju velikodušnost i dobri ljudi Porta, pa se moglo preživjeti.

Najteže je u tim prvim danima bilo riješiti pitanje opskrbe vodom. Već krajem siječnja sestarska je cisterna presušila, a za skoru kišu nije bilo izgleda. Tu su im priskočili u pomoć, a tko drugi nego braća franjevci.

Početkom veljače, 7. veljače 1949. godine, Kronika bilježi napredak: „Pomalo osnivamo pravo malo gospodarstvo. Danas smo dobile na

[20] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 4.
[21] RADIČEVIĆ 2011, 27-28.

Dva samostana u Portu (foto: Denis Lešić)

poklon jednu malu kokicu, koju ćemo nasaditi i tako osnovati kokošju porodicu. Sestre su je od milja odmah prozvale zvučnim imenom 'golubica', dok kokica na sve to tepanje samo začuđeno gleda gdje se to najednom našla, i kao da je zadovoljna svojim novim imenom i novim gospodarima, od vremena do vremena dobroćudno zakokodače."[22]

Uskoro su sestre počele privređivati i vlastitim radom: „Sestre se bave i pletenjem, i šivanjem. Prva zarada bila je što je s. Ljerka (u ožujku) naštrikala lijepu vestu gospođi iz Malinske, za 400 dinara."[23]

Suše su bile česte, posebice u ljetnim mjesecima, kada su vrtovi vapili za kišom kako bi i ta škrta zemlja mogla dati urod svoj. Kronika bilježi: „Po povrće i voće većinom moramo na Sušak. Krumpir i neke druge artikle šalje nam iz Đakova časna Gospođa (tako su sestre prije oslovljavale provincijalnu poglavaricu, op. a.)"[24] „I dalje suša, sve cisterne

[22] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 8.
[23] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 8.
[24] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 14.

presušile, svima. Prisiljene smo voziti vodu sa Malinske kao i drugi – kaićem (mali čamac) – nama je to dosta otežano jer ni jedna ne zna dobro veslati – no uz Božju pomoć ide – pomažemo se kako najbolje znamo."[25]

Još su neki detalji, zbog zanimljivosti svojega sadržaja, zavrijedili da ih ovdje navedemo. Tako Kronika za dan 15. rujna 1962. godine bilježi da nakon 30 godina rada u bolničarskoj službi u Klinici u Zagrebu za kućnu poglavaricu u Porat, gdje „još nema ceste, struje, vode, centralnog grijanja", dolazi sestra Evodija Radošević. „Kad se radi o bolesnicima na Portu, s. Evodija je u 'svom elementu' i svi je rado pozivaju s velikim povjerenjem u njezino svestrano poznavanje bolesti. Što više, zovu je koji put i mjesto veterinara, kad se kome razboli bilo ovca, bilo kravica, bilo svinjče."[26]

Konačno, godine 1966. Porat je, nakon dugog čekanja i povećeg izdatka, priključen na električnu mrežu. Sestre su konačno dobile struju! Koliko je to bilo olakšanje za sveukupni život i rad! Istoga su dana iskoristile taj dar i dale se na glačanje rublja, uz radosne poklike: „Zar je zaista došao kraj peglanju na žar!" Eto, kako bi nam i danas trebalo znati se radovati onomu što imamo, a ne se samo žaliti zbog onoga što nam je teško.

Međutim, godine 1949. pojavile su se prave, životne teškoće. Postao je upitan ostanak sestara u Portu.

Teškoće komunističkoga režima i pokušaj dokidanja zajednice u Portu

Zanimljiv je jedan nadnevak u kućnoj Kronici zajednice u Portu, a to je 12. lipnja 1949. godine, gdje stoji napisano: „Doživjele su sestre veliku neugodnost." I onda cijela stranica, i stranica iza nje, stoji prazna.[27]

U Arhivu Provincijalne kuće u Đakovu čuva se dokument[28] kojemu u nazivu predmeta stoji „Žalba radi smetanja boravka u Portu, molba za prelaz u Švicarsku". Potpisnica je ovoga dokumenta sestra Marija Amadeja Pavlović, ovdje prije spomenuta, tadašnja provincijalna poglavarica. U nadnevku stoji: „Zagreb, 8. VI. 1949." Dokument ima

[25] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 15.
[26] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 22.
[27] AMSSK: Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, 11-12.
[28] AMSSK: br. 115a, 1949.

Samostan u Portu (foto: Denis Lešić)

dvije stranice, a upućen je tadašnjemu predsjedniku Vlade Narodne Republike Hrvatske, gosp. Vladimiru Bakariću (1912. – 1983.).

Izdvojit ćemo bitne naglaske iz toga *Dokumenta*.

Dokument počinje isticanjem Bakarićeve uloge u tadašnjoj državnoj jedinici, Narodnoj Republici Hrvatskoj, i svijesti o znatnom broju sestara koje su također članice iste: „Gospodine Predsjedniče! Dozvolite da se obratim na Vas, gospodine Predsjedniče, kao na vrhovnog Pretstavnika Hrvatske domovine, u kojoj živi i radi oko 800 sestara sv. Križa iz

Djakova. Sestre sv. Križa, po svom Pravilu, bave se odgojem mladeži, njegom bolesnika /nešto oko 600 sestara/, manje odgojem mladeži. I danas još radi mali broj sestara u bolnicama, klinikama. No, velik je broj sestara iz bolnica reduciran i otpušten. Neke sa 10, 20, 30 i više godina službe bez otpremnine, bez prava na penziju, bez prava na krušne karte i na socijalno osiguranje. Istina je da ni prijašnjih godina nisu sestre imale penziju, ali Družba se pobrinula za njihovu bolest i obezbijedila njihovu starost na taj način da je: 1. kupila je od male uštede od rada sestara malo imanje kraj Djakova sa stambenim prostorijama i oko 100 jutara zemlje za uzdržavanje u radu iznemoglih članova. 2. Izgradila je dvije kuće u Sloveniji za oporavak bolesnih sestara. 3. Za bolesne članove, kojima je trebalo bolničko liječenje, imali smo odjeljenje za bolesne sestre u vlastitoj bolnici u Vukovaru. 4. Za liječenje sestara u kupkama kupile smo u novije vrijeme malu kućicu u Lipiku i još manju u Pakracu, jer sestre nemaju prava na socijalno osiguranje i mogućnosti liječenja. 5. Da sestrama, koje su bolesne na kostobolji, naročito na bolesti hrptenjače, te im treba morsko sunčanje, preuzele smo obradu zemlje u Samostanu Trećoredaca u Portu na otoku Krku, da omogućimo bolesnim sestrama morsko sunčanje. Međutim, školskim Zakonom oduzete su nam sve škole sa inventarom, a sestrama zabranjen rad u školi. Agrarnom reformom oduzeto nam je spomenuto imanje, koje je služilo za izdržavanje starih, bolesnih i nemoćnih sestara. Zakonom o nacionalizaciji oduzeta nam je bolnica, zajedno sa Odjeljenjem za naše bolesne članove. Zakonom o expropriaciji oduzete su nam kuće u Sloveniji. Zakonom o zabrani kupoprodaje zabranjen je gruntovni prijenos kupljenih kuća u Lipiku i Pakracu, iako su kupljene mjesec dana prije donošenja Zakona. Iz Lipika i Pakraca sestre su izbačene iz naših kuća. I konačno su iz one male kućice u Portu dobile sestre 4. VI. t. g. usmeni nalog na izgon sa otoka Krka. Iako ondje nisu ništa dobile, osim sunca i zraka. Izdržavamo ih hranom, koju otkidamo od svojih ustiju. U roku od 8 dana imaju napustiti stan i otok pod prijetnjom deložiranja."

Zatim sestra Marija Amadeja diplomatski nastavlja, ističući kako je uvjerena da gospodin Predsjednik ne zna da se sa sestrama tako postupa. Priznaje da nije dolazila pred vlast s molbama dok nam je „Zakon oduzimao materijalna dobra: škole, kuće, posjed, bolnicu, inventare i sve

drugo". I nastavlja: „Pokorile smo se Zakonu, iako nas je bolilo, jer smo siromašna Družba. Sve što smo imale, služilo je za humane svrhe i dobro ovoga naroda i nešto za uzdržavanje naših, u radu istrošenih, iscrpljenih i oboljelih članova."

Slijedi dio teksta koji će nam se iz današnje perspektive činiti uobičajenim, ali iz perspektive vremena u kojemu je nastao, možemo reći da je pravo čudo što je sestra Marija Amadeja ostala na slobodi, a nećemo pretjerati ako kažemo da je i ostala na životu. Tražeći zaštitu gospodina Predsjednika, ona piše: „Mi smo djeca ove zemlje i kćeri našega Hrvatskoga naroda. U toj smo zemlji kroz više od 80 godina dostojno i časno vršile rad, kojega se ne moramo stidjeti. Kao socijalne radnice i njegovateljice bolesnika nismo nikada ogriješile se o ljubav prema bratu čovjeku-patniku bez obzira na vjeru i narodnost, bez obzira na bilo koji režim. I sada u našoj Narodnoj Republici Hrvatskoj vršile smo dosada samaritansku službu u Državnim i gradskim bolnicama, po klinikama, u nekim još i sada vršimo – uvijek pripravno, nesebično i požrtvovno. O kvalifikaciji našega rada u bolnicama, neka dadnu gospoda liječnici i bolesnici, koje sestre dvore. Otpušta nas se danas iz bolnica iako se nismo ogriješili ni o zdravstvenom, ni o gradjanskom, ni o političkom Zakonu, iako smo voljne da radimo i imamo kvalifikacije za rad, otpušta nas se jedino, jer smo vjerski orijentirane, premda je sloboda vjere Ustavom zajamčena."

Zaista, oštro i hrabro. Tko ne bi uzmaknuo kada se netko pozove na prava Ustavom zajamčena. Tako nam to izgleda danas, ali nije tako bilo onda, u doba najžešćega komunizma. I u istom, odlučnom tonu sestra Marija Amadeja nastavlja: „Porat je malo zabitno mjesto, gdje nema ni prave ceste, ni pristaništa, da ovdje nikomu na smetnji mogu svojim bolesnim sestrama omogućiti sunčano kupanje. Danas nas i odanle progone. Zato molim zaštitu. Ne tražim neku milost, nego ono osnovno pravo slobode, što ga čovjek kao čovjek i socijalni radnik treba da ima, a što je u našoj Narodnoj Republici Hrvatskoj Ustavom i zajamčeno."

Na kraju sestra Marija Amadeja sve još jednom svodi na tri točke molbe, završavajući: „Uvjerena sam, da će Gospodin Pretsjednik ovu opravdanu žalbu i molbu uvažiti, te unaprijed zahvaljujem uz izražaj poštovanja."

Isti je dokument sestra Marija Amadeja Pavlović, provincijalna poglavarica, poslala i Vjerskoj Komisiji pri Pretsjednišvu Vlade Narodne Republike Hrvatske, istoga dana. Možda je to bilo odlučujuće, u smislu da nije imalo posljedica za život i slobodu sestre Marije Amadeje. Naime, sve je došlo u ruke dr. Svetozaru Rittigu (1873. – 1961.), svećeniku i predsjedniku Komisije za vjerske poslove.

Već 10. lipnja, u dokumentu pod brojem 847/1949, koji je izdala Narodna Republika Hrvatska, Predsjedništvo Vlade, Komisija za vjerske poslove, stoji: „Časna Gospodjo! Čast mi je u odgovoru na Vaša pisma od 8. VI. 1949. upravljena na mene i na Vjersku Komisiju saopćiti Vam, da su preuzv. gg. biskupi Dr Akšamović i Dr Burić o pitanjima koja se tiču sestara razgovarali baš 8. VI. o. g. s Predsjednikom Vlade Drom Bakarićem i od njega primili izvjesne odgovore, pa stoga smatram da je suvišno proslijedjivati Vaše pismo upravljeno na Predsjednika Vlade te ga stoga u prilogu vraćam. Vrlo bi mi bilo milo, ako bi lično o čitavoj stvari razgovarali s preuzvišenim Akšamovićem koji bi Vam o cijelom našem crkvenom političkom stanju mogao dati auktoritativne informacije.“ Na kraju, glede upita i molbe za izdavanje putnica (putovnica, op. a.) za sestre koje su dobile otkaz u bolnicama u Bugarskoj te su namjeravale prijeći u Švicarsku, navodi da ni za to sada „momenat nije shodan“. Na kraju je službenoga dokumenta moralo stajati S. F. – S. N.! (Smrt fašizmu – sloboda narodu!). Još je mons. Rittig dodao: „Uz izraz poštovanja u X^{u} (Kristu) odani“, i vlastoručni potpis.

Tko zna kakve bi posljedice imalo to da je navedeni Dokument dospio u ruke Vladimiru Bakariću. Ovako, put je bio spriječen, Dokument je vraćen sestri Mariji Amadeji, a sestre su ostale u Portu, pretpostavljamo Providnošću Božjom, koja svime upravlja i sve vodi.

A ipak, možda se može dovesti u vezu sa sljedećim događajem.

Sličan su problem iste godine imale i sestre Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga zbog čega je sestra Marija Angela Šustek, vrhovna glavarica, pisala Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske i predsjedniku savezne Vlade Josipu Brozu Titu. U dopisu[29] od 15. srpnja 1949. godine navodi se: „U proživljavanju dana presudne važnosti po

[29] Preuzeto iz: AKMADŽA 2008, 196.

Samostan u Portu, časna sestra u molitvi (foto: Denis Lešić)

opstanak Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka, dolazimo najvišim organima naših narodnih vlasti s molbom za pomoć i pravednu zaštitu. Koncem mjeseca lipnja o. g. poduzela su nadleštva u NR BiH takove mjere redovnicama sviju ženskih kongregacija, da je učinak toga porazan. Raspršeno je nekoliko stotina redovnica, koje su velikim dijelom prešle u našu federalnu jedinicu tražeći ovdje nove uslove za život i rad. Trebalo je napustiti ne samo svoj krov nad glavom, nego i uzorno obradjene bašče, glavno i skoro jedino vrelo uzdržavanja. Ostale su u bijedi i oskudici, nekoje gotovo na cesti. Napominjemo da su sve naredbe izdane usmeno i bez obrazloženja, mimo zakona." Na kraju dopisa, navodi se razlog najveće zabrinutosti: „Za ovo pak humano i socijalno zbrinjavanje naših starih i bolesnih članova molimo, da nam se ostavi naša centrala u Frankopanskoj ulici u Zagrebu."[30]

[30] AKMADŽA 2008, 197.

U odnosu na veličinu kuće u Portu i broj sestara u toj zajednici, ovo je zaista bio vapijući problem. Na taj se dopis Svetozar Rittig također nije oglušio, nego ga je proslijedio Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske, dodavši svoje pismo iz kojega izdvajamo: „Posljednjega vremena neka su nadleštva u Federalnoj Republici B. i H. provela teške i presudne mjere, kojima se onemogućuje daljnje postojanje ženskih redova katoličkih redovnica i njihovih samostana. Na stotine redovnica je prisiljeno ostaviti svoje samostane i ustanove."[31] I nastavlja: „U ovakvim prilikama osjećaju starješinstva ovih ženskih redova – što je razumljivo i pohvalno – najveću obavezu, da se i dalje pobrinu za te svoje članove, za koje su i do sad nosile potpuno socijalno staranje u pogledu njihova života, zaposlenja, zdravlja i napretka, te ima tko potpuno zamjenjivale roditeljski dom. Ta starješinstva kušaju danas poduzeti sve, da te redovnice, nekada primljene kao djevojčice pod njihov redovnički krov i roditeljsku brigu, ne ostanu danas, u novim prilikama, bez kućišta i kruha".[32]

Kako se to sve dalje razvijalo, ne znamo, ali znamo da sestre milosrdnice i danas imaju Provincijalnu kuću u Frankopanskoj ulici u Zagrebu, kao što znamo da se i danas sestre nalaze i odmaraju u svojoj kući u Portu.

Zajednica u Portu danas

U zajednici u Portu Milosrdne sestre sv. Križa još i danas djeluju. Kad se kuća uredila i dogradila, ovamo dolaze sestre na odmor, ne samo sestre Hrvatske provincije, nego i iz ostalih europskih provincija Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa. Osim njih, dolaze i sestre pripadnice drugih redovničkih družbi. Tako je glavni apostolat kuće gostoprimstvo i pružanje odmora tijekom cijele godine, a napose tijekom ljetnih mjeseci, kada sunce i more oporavljaju, liječe i osnažuju, ne samo tijelo, nego i dušu.

Sestre u kući od 2002. godine imaju vlastitu kapelicu, u kojoj je i Presveti Oltarski Sakrament. Prozor u kapelici, u obliku križa, okrenut

[31] AKMADŽA 2008, 199.
[32] AKMADŽA 2008, 199.

prema moru, usmjeruje pogled na pučinu mora, sve od Učke, preko Kvarnera do vrhova Velebita. Gledan s mora, posebice noću, jer je osvijetljen vječnim svjetlom, postaje svjetionik, i u stvarnom i u duhovnom pogledu.

Franjevački samostan franjevaca trećoredaca, njihov muzej, knjižnica, lapidarij i atrij, u kojemu se često održavaju koncerti, najčešće klasične glazbe, doprinose ljepoti i privlačnosti ove kuće i ove zajednice za odmor.

Zaključak

Prisutnost Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa na otoku Krku na poseban je način vezana uz samostan franjevaca trećoredaca, jer vidimo da je jedino mjesto u kojem sestre i dalje djeluju upravo samostan u Portu i nekad frankopanska, a sada samostanska crkva sv. Marije Magdalene. Sestre se i danas brinu za sakristiju i za crkvu.

Je li tomu razlog zapadna, plodna, lirska „sotto vento" (ispod vjetra, u zaklonu) strana otoka i s njom povezan Glavotok, odnosno pošumljena Dubašnica, koja je u skladu s imenom bila prepuna šuma, duba, hrasta, ali i pasišta, uz ponešto oranica. Ili je to duhovna povezanost, utemeljena na Pravilu Trećega samostanskog reda sv. Franje. Sigurno, i jedno i drugo.

Ono što je nama sestrama u svakom slučaju jako bitno, to je zajedništvo i trajna povezanost dvaju samostana, Milosrdnih sestara sv. Križa i otaca franjevaca trećoredaca. I ono malo što je zapisano daje nam za pravo vjerovati da je puno više bilo onoga što nije zapisano. Od prvoga dana, kada su oci franjevci, i sami siromašni, ponudili sestrama topli čaj i kruh za okrjepu, do pomoći kod nestašice vode u sestarskoj cisterni, kada su braća franjevci, i sami pogođeni sušom, priskočili sestrama u pomoć. Ne smijemo ovdje ne spomenuti spremnost franjevaca na pružanje utjehe i snage za novi početak po sakramentu sv. ispovijedi, za nedjeljne i svagdanje sv. mise i propovijedi kojima krijepe vjeru svega naroda Božjega, uvijek spremni na razgovor i dogovor, sa sestrama, s gostima, s prolaznicima. Nadamo se da će tako, i još bolje, biti i u budućnosti.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Arhiv Milosrdnih sestara sv. Križa (AMSSK), Đakovo:

Dokumentacija o majci Amadeji Pavlović (DMAP), korice *Pisma sluge Božjega Alojzija kardinala Stepinca našoj majci Amadeji*, br. 7, Alojzije Stepinac majci Amadeji Pavlović, Krašić, 28. III. 1954.

Dopis sestre Marije Amadeje Pavlović, br. 115a, 1949.

Kronika Hrvatske provincije Družbe sestara svetoga Križa, Đakovo (*Kronika* II.)

Kronika „Doma majke M. Terezije" u Portu, Porat 27, 1949. – 1996.

Kronika filijala II.

Literatura:

AKMADŽA, Miroslav, *Crkva i država, Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*, Svezak I., 1945. – 1952., Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić", Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2008.

ARMANDA, Ivan, Lik i djelovanje redovnice Amadeje Pavlović (1895. – 1971.) iz Družbe milosrdnih sestara sv. Križa, *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* 16 (2012): 9-58.

KOJAKOVIĆ, s. Zorka, Sestra Janja (Franka) Franolić, u: *U svjetlu Križa očekuju dan uskrsnuća. Nekrolozi Milosrdnih sestara sv. Križa 1980. – 2004.*, priredila s. Marija Stela FILIPOVIĆ, Đakovo: Milosrdne sestre sv. Križa, 2006., 155-156.

KOJAKOVIĆ, s. Zorka, Sestra Valburga (Marija) Hengl, u: *U svjetlu Križa očekuju dan uskrsnuća. Nekrolozi Milosrdnih sestara sv. Križa 1980. – 2004.*, priredila s. Marija Stela FILIPOVIĆ, Đakovo: Milosrdne sestre sv. Križa, 2006., 59-60.

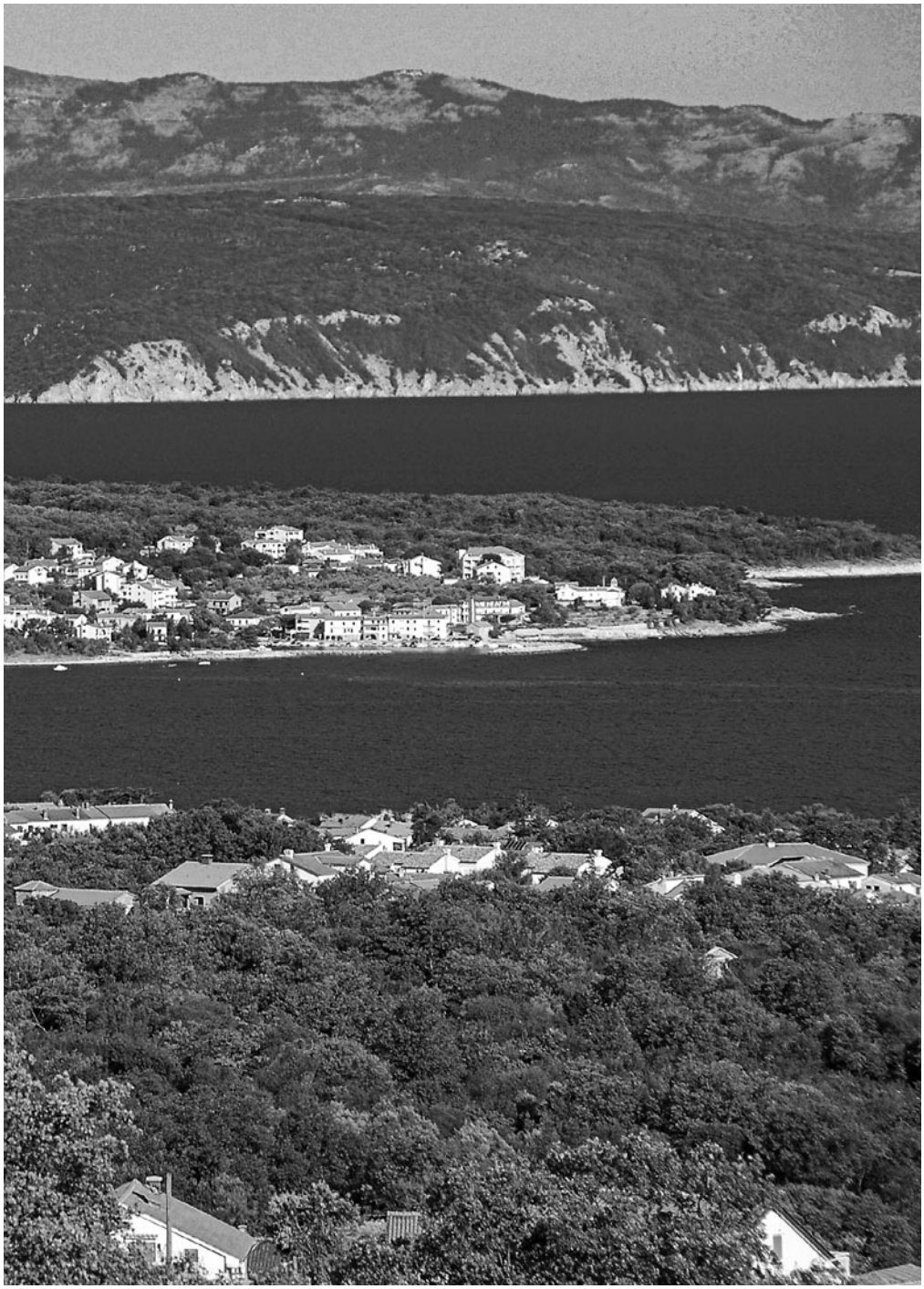
RADIČEVIĆ, s. M. Estera, Crtice iz života majke Amadeje Pavlović, *U znaku Križa. Glasilo Hrvatske provincije Milosrdnih sestara sv. Križa* 1 (2011): 27-28.

RADIČEVIĆ, s. M. Estera, *Milosrdne sestre sv. Križa Hrvatske provincije, O 150. obljetnici dolaska sestara u Đakovo (1868. – 2018.)*, Đakovo: Milosrdne sestre sv. Križa, 2018.

RAGUŽ, Ivica, *Stepinac. Razgovori s prijateljem*, Đakovo: Panni, 2018.

ŠMIT, s. Karitas, U spomen sluge Božjega Alojzija kardinala Stepinca, u: *U znaku Križa. Glasilo Hrvatske provincije Milosrdnih sestara sv. Križa* 2 (1998): 18-19.

ŠMIT, s. Karitas, Čuvarica vjere i istine, *U znaku Križa. Glasilo Hrvatske provincije Milosrdnih sestara sv. Križa* 2 (2009): 18-19.

Porat (foto: Denis Lešić)

Sr. Marija Stela (Ružica) FILIPOVIĆ

The Sisters of the Holy Cross and the Franciscan Friars of the Third Order Regular on the Island of Krk

Summary

The Sisters of the Holy Cross and the Franciscan Friars of the Third Order Regular are connected by many points of contact. Perhaps the strongest of these is the Rule of the Third Order Regular of St Francis, which for both communities constitutes the foundation of following Jesus Christ. On the island of Krk, the point of contact that binds them is found in two communities: one in Glavotok and the other in Porat. In both cases, the sisters arrived at the invitation of the administration of the Franciscan Friars of the Third Order Regular. In the community in Porat, the Sisters of the Holy Cross are still active today, although at one point their continued presence depended on a very fragile thread due to the communist authorities. Divine Providence, even in this situation, redirected the course of history so that the sisters remained and continue to work in Porat to this day. The sisters' stay in Glavotok was short, lasting two years. Three sisters arrived on 14 February 1951 at the invitation of the administration of the Third Order monastery, to serve as sacristans and to manage the household. The Chronicle records the following: "The Glavotok monastery lies directly by the sea. Five hundred years ago, it was a Frankopan castle. Their former chapel is now the sacristy, and the newly built church has three marble altars. Beside the church is a cemetery, followed by a beautiful olive grove, an orchard, and further away a vineyard. The sisters have their living quarters in a separate house right by the sea, like in Venice." The presence of the Congregation of the Sisters of the Holy Cross on the island of Krk is in a special way linked to the monastery of the Third Order Franciscans, as we see that the only place where the sisters are still active is precisely the monastery in Porat and the former Frankopan, now monastic, Church of St Mary Magdalene. Even today, the sisters

care for the sacristy and the church. Is the reason for this the western, fertile, lyrical *sotto vento* ("under the wind," sheltered) side of the island and the connected area of Glavotok, that is, the forested region of Dubašnica, which in accordance with its name was once full of forests—dub, oak trees—as well as pastures and some arable land? Or is it spiritual connectedness, founded on the Rule of the Third Order Regular of St Francis? Certainly, it is both. What is, in any case, of great importance to us sisters is the sense of communion and the enduring bond between the two monasteries—the Sisters of the Holy Cross and the Franciscan Friars of the Third Order Regular. Even the little that has been recorded gives us reason to believe that much more occurred that was never written down. From the very first day, when the Franciscan fathers, themselves poor, offered the sisters warm tea and bread for refreshment, to their help during a shortage of water in the sisters' cistern, when the Franciscan brothers, also affected by drought, came to their aid. We must not fail to mention the readiness of the Franciscans to offer consolation and strength for a new beginning through the sacrament of confession, through Sunday and daily Masses and homilies that nourish the faith of all God's people, and through their constant openness to conversation and cooperation—with the sisters, with guests, and with passers-by. We hope that this will continue, and be even stronger, in the future.

Keywords: Sisters of the Holy Cross, Franciscan Friars of the Third Order Regular, Glavotok, Porat, Sister Marija Amadeja Pavlović.